

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ АЛКОГОЛЬНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Увага до продукції «зеленого змія» у держави була завжди. І не тільки тому, що вона задурманює народний розум, а переважно у зв'язку з тим, що виробництво спирту та лікєро-горілчаних виробів є джерелом поповнення держбюджету. У СРСР майже третину доходів до бюджету давав етиловий спирт. Літр спирту собівартістю 8 копійок приносив до 10 карбованців. Та поступово надходження почали зменшуватися. В Україні вони знизились з 11,6% у 1990 р. до 1,12% у 1995 р. Держава втрачала монополію на виробництво спирту та лікєро-горілчаних виробів. А як наслідок, позбувалась не тільки акцизу за використану сировину, а й монопольного прибутку від реалізації алкогольних виробів за цінами, що регулюються державою.

А почалося все з постанови Верховної Ради України № 2109-ХІІ від 11.02.92 «Про зниження акцизного збору на спирт (горілку), вироблений із зерна колгоспів, радгоспів та селян на давальницьких умовах». Вона надала уряду право здійснювати бартерні операції з спиртом, виробленим з Давальницької сировини, та звільняла колгоспи та радгоспи від сплати акцизу. Потім була ще одна постанова від 21.02.92 р. «Про ставки акцизного збору на окремі товари». Згідно з нею звільнявся від сплати акцизного збору спирт з давальницької сировини, виробленої колгоспами та радгоспами понад держзамовлення. А в довершення — Декрет Кабінету Міністрів України від 31.12.92 р. «Про державне регулювання виробництва, торгівлі, експорту спирту, напоїв з його використанням та продажу тютюнових виробів», який дозволив здійснювати виробництво спирту етилового, горілчаних, лікєрних та інших напоїв не лише на державних підприємствах, а й на підприємствах інших форм власності.

До 1995 року були завантажені потужності майже всіх державних підприємств. Це були роки заможного тихого життя. Підприємствам не потрібно було турбуватися про сировину та збут готової продукції. Замість них це робили «давальники». У 1995 р. виробництво етилового харчового спирту досягло рекордного за останні 7 років рівня і становило 55,12 млн. дал (понад 10 літрів алкоголю на душу населення України), причому 90,3% загального обсягу виробництва припадало на продукцію, виготовлену з давальницької сировини. На Чернігівському лікєро-горілчаному заводі обсяг виробництва досяг також рекордної позначки — 1114,9 тис. дал.

Одночасно число виробників горілки, що одержали ліцензію на розлив, зросло до 450. Цікаво й те, що виробництво на державних підприємствах падало і відповідно зростало на комерційних гуральнях, де порушувалася не лише технологія. Використовувався контрабандний спирт, а продукція, природно, приховувалася від оподаткування та реалізувалася через кіоски. Середня рентабельність схеми для «давальців» досягла мінімум 300—400%. Навіть приблизні підрахунки свідчать, що щомісячно бюджет недораховував не менше 15 млн. грн. лише з акцизного збору. За 1994—1995 роки держава втратила, за підрахунками фахівців, близько 2,5 млрд. доларів США. Про справжні масштаби збитків для держави можна лише здогадуватися, їх важко підрахувати.

Крім давальницьких схем, було легалізоване самогонваріння, надані пільги на імпорт алкоголю для різних фондів і добродійних організацій.

По суті, держава на декілька років самоусунулась від контролю на цьому важливому ринку. Були створені всі умови для його нелегального існування.

Лише з грудня 1995 р. почалася поступова заборона виробництва та торгівлі спиртом етиловим та алкогольними напоями на давальницьких умовах (в грудні 1995 році Верховна Рада України прийняла Закон «Про державне регулювання виробництва та торгівлю спиртом етиловим, коньячним та плодовим, алкогольними напоями та тютюновими виробами»). Остаточні пільги були скасовані лише 11 липня 1996 р. Законом України № 312/96-ВР. Після заборони використання давальницьких схем, обсяг виробництва горілки на Чернігівському лікеро-горілчаному заводі скоротився на 13%.

У 1996 р. уряд України вжив заходів щодо впорядкування виробництва такої продукції, аби повернути державі належні їй функції шляхом прийняття цілої низки постанов у червні-вересні, а саме:

- ◆ запровадження марок акцизного збору на алкогольні напої вітчизняного виробництва з 1 вересня 1996 р.;
- ◆ затвердження тимчасових інструкцій про порядок видачі ліцензій на імпорт, експорт спирту етилового, коньячного та плодового, алкогольних напоїв; оптової торгівлі спиртом, алкогольними напоями; на здійснення роздрібною торгівлю цими виробами;
- ◆ затвердження порядку проведення атестації виробництва спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв;
- ◆ посилення відповідальності за незаконні дії щодо використання акцизних марок, за їх підробку;
- ◆ обкладання акцизним збором спирту етилового, який використовується для виготовлення різних товарів, продуктів;
- ◆ порядок надання державним підприємствам дозволу на експорт, імпорт та оптову торгівлю спиртом;
- ◆ посилення контролю за якістю лікеро-горілчанних виробів, що імпортуються в Україну;
- ◆ затвердження нових правил роздрібною торгівлю алкогольними напоями;
- ◆ затвердження порядку видачі спеціального дозволу (ліцензії) суб'єктам підприємницької діяльності на виробництво спирту, алкогольних напоїв;
- ◆ припинення прийому та переробки давальницької сировини для виробництва спирту, лікеро-горілчанних виробів з 1 вересня 1996 р. та порядок обкладання їх акцизним збором.

Виконання прийнятих урядом України рішень, що мали на меті впорядкувати державне регулювання виробництва та реалізації спирту, лікеро-горілчаної продукції, привело до того, що надходження до бюджету від підприємств галузі становили 73,5 трлн. крб. за липень-серпень, за перший тиждень вересня — 7 трлн. крб., у той час, як за перше півріччя 1996 р. до бюджету держави надійшло лише 37 трлн. крб.

У цілому після урядових рішень 1995—1996 рр. надходження коштів від підакцизних товарів, до яких відноситься горілка, збільшились в 3,5 рази.

1997 рік ознаменувався виходом листа ДПА від 09.09.97 р. № 16-1221/10-7232. ДПАУ неочікувано для всіх змінила раніше існуючий порядок утримання акцизного збору. Згідно з цим документом акциз повинен був відраховуватися виробником до бюджету з дня відвантаження продукції для подальшої переробки або реалізації. Тобто авансом.

Між тим, лист ДПАУ від 09.09.97 р. № 16-1221/10-7232 суперечив Конституції та іншим нормативним актам, зокрема: Закону України «Про систему оподаткування», Закону України «Про акцизний збір на алкогольні та тютюнові вироби».

І хоча дія документа була неправомірною — акциз утримувався, а підприємства, що наважилися недотримуватися його норм, підлягали штрафним санкціям, у середині 1998 року деякі підприємства, що були притягнуті до відповідальності, подали заяви до суду, і він визнав рішення ДПА незаконним.

Звернення концерну з вимогами відізвати лист не знайшли відповідних дій. Більше того, за несплату акцизного збору у вказаний у листі строк підприємства були «посаджені» на картотеку і до них застосовувалося примусове списання. Майже всі обігові кошти тоді пішли на сплату акцизного збору, а держава отримала 5% надходжень до бюджету.

1998 рік — був урожайний на прийняття державних рішень.

8 травня 1998 року побачив світ Указ Президента України «Про заходи щодо врегулювання реалізації спирту етилового та алкогольних напоїв» № 443 та 11 травня 1998 року — «Про платників та порядок сплати акцизного збору» № 453.

Згідно з останнім Указом акциз буде братися не з кінцевого продукту — лікєро-горілчанних виробів, а з спирту. Датою виникнення податкових зобов'язань при продажу підакцизних товарів вважається дата, що випадає на податковий період, протягом якого відбулося перерахування коштів на розрахунковий рахунок за реалізацію даного підакцизного товару або його відвантаження.

Виникнення податкових зобов'язань із сплати акцизного збору негайно після відвантаження продукції — в принципі, цілком логічна вимога. Але лише за умови застосовування її як абстрактної норми оподаткування. Закупівля спирту, його транспортування, безпосереднє виробництво продукції, її реалізація та отримання грошових коштів — процес тривалий. Виходить, що до повернення коштів, витрачених на сплату акцизного збору на його початку, проходить три-чотири місяці.

Таким чином, якщо не передбачити деякий механізм відстрочки сплати акцизу за даний період, неможливо уникнути заморожування значних грошових коштів. В Указі № 453 передбачено надання Мінфіном відстрочки сплати акцизного збору на один місяць. Виробників алкогольних напоїв це не рятує. Спеціалісти концерну «Укрспирт» пропонували для відстрочки сплати акцизного збору введення податкового векселя терміном на 90 днів. Але ця пропозиція врахована в Указі не була.

Отже, сплатити акцизний збір при закупівлі спирту можливо лише за рахунок додатково відізнаних обігових коштів. З цього виходить, що підприємствам необхідно збільшити обігові кошти більш ніж у 16 разів, оскільки сума акцизу перевищує вартість спирту в 5—6 разів).

22 липня 1998 року № 806/98 Указом Президента України «Про державну монополію на виробництво та оборот спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» було створено комітет з монополії на виробництво та оборот спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів. Комітет повинен забезпечувати проведення державної політики в галузі виробництва, експорту, імпорту, зберігання, транспортування та реалізації спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів. На нього також покладено підготовку законів та постанов з вдосконалення системи утримання акцизів, участь в контролі за цими утриманнями.

3 серпня 1998 року була прийнята постанова Кабінету Міністрів України № 1200, згідно з якою з 6 серпня 1998 р. ставка акцизного збору на спирт та міцні спиртні напої встановлювалась в розмірі

ЕСУ7 за 1 л абсолютного алкоголю (стара ставка акцизного збору ЕСУ3). Цією постановою уряд сприяв підвищенню рентабельності виробництва підпільної горілки до 1000%. Хоча нелегали підняли ціни не так високо, як офіційні, для них з'явилася можливість отримання додаткової маржі. А більшість підприємств галузі взагалі зупинилася. Виробництво підприємств, що продовжували працювати, значно впало. Якщо на Чернігівському лікєро-горілочаному заводі обсяг виробництва продукції за місяць складав 60 тис. дал. продукції, то у серпні він знизився до 24 тис. дал., а у вересні — до 2,8 тис. дал. У бюджет було недодадо 3 млн. 618 тис. грн. акцизного збору за непридбаний спирт. В цілому вплив даної постанови на роботу підприємств концерну «Укр-спирт» та бюджетних надходжень від реалізації горілки наведено в таблиці.

Таблиця

Обсяг реалізації горілки та середньодобове надходження від акцизного збору у серпні-вересні 1998 року

Період	Реалізація горілки, тис. дал.	Залишки продукції на кінець періоду, тис. дал.	Середньодобове надходження акцизного збору в бюджет від реалізації горілки, тис. грн.
1-5 серпня	203	385	969,7
6-18 серпня	111	391	709
19-31 серпня	203	390	839
1-8 вересня	51	379	286
9-15 вересня	52	391	228
16-22 вересня	49	422	428

Щоб виробництво алкогольної продукції взагалі не зупинилося, Кабінет Міністрів України у вересні знизив ставки акцизного збору у два рази до 3,5 ЕСУ, але було вже пізно. Курс ЕСУ виріс, а разом з ним гривневі платежі та ціни. Остання зміна у 1998 році — це ще одне зниження ставки акцизного збору на спирт з 3,5 ЕСУ ДО 2 ЕСУ, згідно із законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо ставок акцизного збору та ввізного мита та порядку сплати акцизного збору» від 11.12.98 р. № 311-XIV. Що це дасть державі — покаже час.

Джерела та література:

1. Базаров Н. Бюджет получит только дым // Бизнес. — 1998. — № 32. — С. 45.
2. Волченко А. Зеленого змия — да в хорошие руки // Бизнес. — 1998 — № 24 — С. 36
3. Волченко А. Хмельные деньги кружат голову // Бизнес. — 1998. — № 1. — С. 11.
4. Іващенко В. Хто у нас й за що горілку любить? // Голос України від 11.12.97.
5. Коньяк «Три сveckлочки» II Бизнес. — 1998. — № 39. — С. 32.
6. Кравчук З., Ковальчук В., Гогеман І., Олійник С. За оцінками дегустаторів // Харчова і переробна промисловість. 1997. — № 5.
7. Львов Д. Акцизные войны в степях Украины // Бизнес. — 1998. — № 31. — С. 14—15.
8. Нерчук В. Ни один грамм спирта не двинется и на сантиметр без ведома государства // Бизнес. — 1998. — № 30. — С. 43.
9. Николайчук О. Кабинету больше не наливать! // Бизнес. — 1998. — № 45. — С. 51.
10. Павлов А. На горло собственной песне // Бизнес. — 1997. — № 15.
11. Павлов А. Сальдо — не мортале // Бизнес. — 1998. — № 15. — С. 75—77.
12. Серов В. Нам ввели // Бизнес. — 1998. — № 33. — С. 29.
13. Серов В. Пляшите моно-польку // Бизнес. — 1998. — № 40. — С. 29.
14. Тиньова економіка // Голос України від 11.12.97.
15. Уздемир Ю. В горле пересохнет // Бизнес. — 1997. — № 39.
16. Укрспирт или Укрводка // Бизнес. — 1997. — № 46.
17. Чебуркина Г. Акциз поперек горлышка // Бизнес. — 1998. — № 22. — С. 52.
18. Ягольник А. «Спрут» жиреет на спирте // Труд от 29.01.98.